

38. *Остальцева А.Ф.* Назв. праця. – С.13-14.
39. *Захаров С.В.* Назв. праця. – С.54-55.
40. Книга для чтения по истории нового и новейшего времени. – С.111.

Summary

The article reveals the key aspects of transition of Great Britain from the „brilliant isolation policy” to the policy of searching for allies. The attention is focused on the influence of intra-political discussions and political struggle on the foreign policy of England on the threshold of the World War I.

УДК 94 (410):(477)“1919”

О.І.Козій

ЗУНР У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ (СІЧЕНЬ 1919 Р.)

У статті, на основі опублікованих джерел, розглядається політика Великої Британії щодо ЗУНР у січні 1919 року.

У період побудови української держави важливе місце займає проблема вивчення історії її міжнародного становлення. Особливе значення має питання висвітлення зовнішньополітичних стосунків Західноукраїнської Народної Республіки з провідними державами світу, зокрема Великою Британією. На основі доступної для нас джерельної бази спробуємо розглянути політику Великої Британії щодо ЗУНР у січні 1919-го року. Тим більше, що тема західноукраїнсько-англійських взаємин є актуальною і практично мало дослідженою в історіографії.

В Україні, яка після національної революції попала під владу більшовицької Росії, це питання розглядалося в контексті боротьби українського народу проти агресії Антанти¹. Українським емігрантам-науковцям для глибокого дослідження проблеми не вистачало достатньої джерельної бази. Все ж, незважаючи на це, з'явилася низка публікацій, в яких певною мірою висвітлювалися українсько-англійські контакти. Їх можна поділити на дві категорії: праці загального характеру, присвячені українській революції, та тематичні – які стосувалися окремих аспектів міжнародних зв'язків ЗУНР. До перших можна віднести праці С.Ярославина, П.Стерчо, І.Нагаєвського², до другої – В.Кучабського, Є.Лукаш, Дж.Карк, М.Стахо-

ва³. Лише після проголошення незалежності України почався процес комплексного і всебічного вивчення даної проблеми⁴.

Унаслідок розпаду Австро-Угорської монархії, змінилася геополітична ситуація у Центрально-Східній Європі. У ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. відділ галицьких військових роззброїв гарнізон австро-угорців і отримав доступ до основних військово-адміністративних установ Львова. Через кілька днів влада у всій Східній Галичині перейшла у руки нової держави. 13 листопада було проголошено утворення ЗУНР. Проти новоствореної західноукраїнської держави виступила Польща. Почався міжнаціональний конфлікт, який переріс у справжню війну. Після тритижневих боїв українці були змушені покинути Львів. Однак, незважаючи на це, в їх руках практично залишилася уся Східна Галичина, за винятком вузького коридора на заході – Перемишля і Львова.

Молода держава галичан опинилася у міжнародній ізоляції. З метою виходу із такої ситуації, західноукраїнське керівництво намагалося налагодити контакти, насамперед з державами Антанти. Ще 1 листопада УНРада, утворена 18 жовтня 1918 р., розіслала телеграфні ноти до європейських держав із повідомленням про утворення нової держави на теренах Східної Галичини та Північної Буковини. Однак західні держави не поспішали вступати у будь-які контакти з нею. Лише за допомогою Швеції, яка передала державам світу ноти президента ЗУНР Є.Петрушевича, вдалося розповсюдити цю інформацію⁵. Для встановлення безпосередніх контактів з державами Антанти Є.Петрушевич майже на два місяці затримався у Відні і повернувся до Галичини лише наприкінці грудня.

Все ж утворення ЗУНР не могло пройти мимо англійських урядових кіл. Ще до початку Першої світової війни, у 1913 році, в Англії був створений Український Інформаційний Комітет, який очолив виходець з України Г.Рафалович. Його метою було інформувати британську громадскість про українську проблему⁶. Діяльність комітету не залишилася поза увагою британських урядовців. 20 листопада 1918 року британський посол у Берні Г.Рамбольд подав у Форін Офіс звіт про “Формування незалежної української держави з австро-угорської України”⁷. А наступного дня він передав міністру закордонних справ А.Бальфуру ноту від ЗУНР. У ній містилася інформація про утворення ЗУНР і початок українсько-польської війни⁸. 13-го грудня із Ясс у тимчасову столицю галицької держави – Тернопіль – прибула англійська місія капітана Джонсона і поручика Бідермана для вивчення ситуації на місці⁹. Українська преса зазначала, що вони повинні були з’ясувати “відносини і настрої у нашій державі”¹⁰.

Отже, ще до початку роботи Паризької мирної конференції англійці розгорнули активну діяльність на території Східної Галичини. Зокрема,

вони проводили розвідувальну роботу, збираючи інформацію для уряду і спецслужб, яка повинна була допомогти Великій Британії виробити політичну лінію стосовно ЗУНР. Водночас Англія прагнула розширити свої економічні інтереси в даному регіоні, особливо у Бориславському нафтовому басейні, а також використати збройні сили західноукраїнців у боротьбі з більшовизмом. Із цим погоджується І.Борщак¹¹. Він вважає, що лояльність Британської імперії до українського питання пояснюється об'єктивними причинами. Протестанська Англія завжди стримано ставилася до католицької Польщі. Подібну думку висловлює і Н.Городня, яка зазначає, що Велика Британія протистояла французькій політиці всебічної підтримки Польщі. А Ллойд Джордж, як відомо, засуджував агресивну політику польської держави і займав проукраїнську позицію, хоча недостатньо рішучу. У цілому ж, англійський уряд прагнув до рівноваги сил у Європі¹².

На початку січня 1919-го року у Варшаву прибула нова англійська військова місія (POLLMISS) під керівництвом військового аташе у Копенгагені полковника Г.Вейда¹³. До складу місії входили майори Кінг та Періс. Згадувані Джонсон і Бідерман перейшли у його підпорядкування. Капітан Джонсон став першим помічником керівника місії.

Полковник Вейд одразу ж приступив до діяльності, спрямованої на ліквідацію українсько-польського конфлікту. Уже в першій декаді січня капітан Джонсон отримав завдання провести переговори із головнокомандувачем польських військ у Східній Галичині генералом Розвадовським на предмет укладення перемир'я з українцями. 10 січня Джонсон повернувся у Варшаву і повідомив Вейда про негативні наслідки цих переговорів. Генерал Розвадовський характеризував галичан як бандитів і заявив, що підпише перемир'я з останніми лише за наказом Ю.Пілсудського¹⁴. Тоді ж відбулася зустріч Г.Вейда із Ю.Пілсудським. На пропозицію англійця припинити конфлікт у Східній Галичині на основі теперішньої лінії фронту і вирішення всіх спірних питань винести на засідання Паризької мирної конференції Пілсудський висунув свої контраргументи. Він зауважив, що Польща може зупинити війну у Східній Галичині лише за умов відходу до Польщі Львова і 20-ти кілометрової смуги навколо нього, міста Дрогобича, трьох залізничних ліній, які з'єднують Перемишль, Краків та Варшаву. Крім того, Пілсудський висловився за переговори з українським урядом Петлюри у Києві¹⁵.

Не зважаючи на такі, по суті, ультимативні дії Польщі, англійська військова місія продовжила свою роботу, зустрічаючись із польськими і українськими лідерами, пропонуючи свої посередницькі послуги між галичанами і поляками. Вейд навіть пропонував полякам окупацію Східної Га-

личини військами Антанти¹⁶. Позиція Вейда зводилася до припинення бойових дій і укладення перемир'я по лінії Буг–Куровичі–Ходорів–Стрий–Дністер. Нафтовий басейн пропонувалось віддати під контроль англо-американських військ¹⁷. Проте поляки погоджувалися на демаркаційну лінію Буг–Ходорів або, в крайньому разі, Буг–Дністер.

12-го січня член англійської місії капітан Джонсон зустрівся у Городку з представниками УГА (Українська галицька армія). Під час переговорів останні погоджувалися підписати перемир'я з поляками про розмежування лише по річці Сян, тобто по етнічному кордону¹⁸.

19-го січня переговори між галичанами і поляками за посередництва англійців продовжилися у Львові¹⁹. Українську сторону представляв брат головнокомандуючого УГА Іван Омелянович-Павленко, англійську – голова місії полковник Г.Вейд. Однак практичного результату не було досягнуто. Українці, як і на попередньому засіданні, відстоювали етнічний принцип – лінію по річці Сян. Британська сторона в особі її керівника визначала демаркаційну лінію значно східніше, по річці Буг: через Куровичі, Ходорів, Стрий. Нафтові райони пропонувалось передати під контроль англо-американської комісії²⁰. Активна діяльність Г.Вейда у справі розв'язання конфлікту мирними засобами викликала невдоволення поляків. Не без їх допомоги останній наприкінці січня 1919 р. був відкликаний із Східної Галичини²¹.

Зовнішньополітична активність Великої Британії в даному регіоні викликала певну настороженість Франції. За ініціативою Ж.Клемансо під егідою Паризької мирної конференції було утворено міжсоюзну комісію для припинення українсько-польської війни. Її керівництво було доручено 55-річному французькому генералу, командувачу піхотним корпусом у Салоніках, Юзефу Бартельмі. Його першим помічником став англієць, командир піхотної бригади Ф.Сміт. Крім них, до складу комісії входили: від Франції – майори де Лейтоле і Вікер, капітан Ламарк; від Великої Британії – генерал Кортон де Віарт, капітан Моуль; від США – професор Р.Лорд, поручик Фостер, капітан Басс; від Італії – майор Стабіле та поручик Парголезі, а також близько 70-ти членів, які змінювалися у процесі ротації²². Основним завданням комісії Бартельмі було домогтися припинення збройного конфлікту між Польщею і ЗУНР. До кола її завдань входив також збір інформації про економічне, військове, політичне та культурне становище в Галичині. Робота комісії Бартельмі була спрямована на досягнення перемир'я між ворогуючими сторонами при максимальному врахуванні інтересів Польщі. Державам Антанти Польща бачилася передовим бастионом у боротьбі із більшовицькою Росією, центром об'єднання всіх антибільшовицьких сил Східної Європи. Особливо симпатизував полякам голова

комісії генерал Бартельмі. Його дружина мала польське походження²³. Так, після прибуття комісії 18 січня до Варшави, її голова, відповідаючи на привітання поляків, заявив, що Англія і Франція готові надати допомогу, щоб розділені частини Польщі зрослися знову в єдину цілість²⁴. Крім моральної, Бартельмі надав і матеріальну підтримку Польщі. Зокрема, сприяв перевезенню до заблокованого Львова зброї та набоїв²⁵.

24 січня міжсоюзна комісія прибула до Львова. У її розпорядженні знаходився цілий штат польських експертів, які інформували комісію у вигідному для Польщі плані. Близько місяця антантівська делегація перебувала на території Східної Галичини, окупованої поляками. Лише 22 лютого комісія відвідала контрольовану українцями територію. Усе це сприяло появі невідного для галичан проекту перемир'я, відомого, як “демаркаційна лінія Бартельмі”*

Тим часом польсько-західноукраїнська війна не вщухала. У січні 1919 року після реорганізації УГА українці перейшли в наступ, намагаючись заволодіти Львовом. Війна стала ще масштабнішою. Це викликало занепокоєння держав Антанти, які в цей час готувалися до відкриття мирної конференції у Парижі. “Східногалицьке питання” постало на розгляд держав Антанти ще до початку роботи мирної конференції. Розв'язання східногалицької проблеми, на думку дослідника О.Павлюка, перепліталось з проблемою відновлення Польщі і складалося із двох аспектів – припинення польсько-української війни та розв'язання політичного статусу Східної Галичини та східного кордону Польщі²⁶. На нашу думку, слід також виділити ще один момент – прагнення використати армію ЗУНР у антибільшовицькій коаліції.

Після підписання перемир'я союзників з Німеччиною, перед державами Антанти постала проблема встановлення кордонів Польщі. Серед держав-переможців виникли суперечки щодо цього питання. Сформувалися дві точки зору: англо-американська та французька. Перша в його основу ставила етнічний принцип. Зокрема прем'єр-міністр Великої Британії зазначив: “Поляки вимагають 3,5 млн. жителів Галичини. Проти цього можна сказати одне: Польща не повинна поглинати населення, яке не є і не хоче бути польським”²⁷. Друга – французька – пропонувала зміцнити Польщу як противагу Німеччині, віддавши їй непольські території.

12 січня на засіданні Верховної військової ради Антанти, скликаній для розгляду процедури роботи Паризької мирної конференції, постало польське (в його контексті і східногалицьке) питання. На вимогу голови Військової ради Антанти, – французького маршала Ф.Фоша, була розглянута його “Записка про становище в Польщі” від 11 січня. У ній наголошувалось, що становище в Польщі небезпечне, оскільки там йде війна (україн-

сько-польська і литовсько-польська – К.О.) та існує загроза більшовицької агресії. Військовий хаос у цьому регіоні є небезпекою для всієї Європи, і становище там потрібно якомога швидше змінити. Французький маршал пропонував перекинути армію Ю.Галлера, сформовану у Франції з польських полонених під час Першої світової війни, на Батьківщину. Вона повинна була допомогти Польщі у боротьбі з більшовиками. Англійська та американська сторони виступили проти, зазначивши, що вона буде використана Польщею проти сусідів – України, Литви та Білорусі, а не для боротьби з більшовизмом²⁸.

З ініціативи президента США В.Вільсона, до польського питання мирна конференція повернулася 21 січня, коли було зачитано лист від польського прем'єр-міністра І.Падеревського, в якому останній просив союзників надіслати Директорії УНР колективну ноту з вимогою припинити військове втручання у Східну Галичину. Разом з тим, поляки, маючи достатню підтримку на міжнародній арені, вдавалися до фальшування дійсності. Вони порівнювали галичан з більшовиками, а український рух називали “німецькою вигадкою”. І.Падеревський писав: “Всупереч чуткам німецької пропаганди, поляки не є агресивною стороною... Змушені розбійницькою більшовицькою українською армією жінки і діти Львова взялися за зброю й обороняли місто. У даний час 80 тисяч українців, яких озброїли і вивернули німецькі й австрійські офіцери під команду австрійського архієпископа Вільгельма Габсбурга, стоять під брамами Львова, а чисельність польських вояків, що не мають ні харчів, ні амуніції, не перевищує 18 тисяч.” Далі, після переліку заходів, які могли б врятувати Польщу (нота мирної конференції до Директорії, прибуття міжсоюзної комісії у Польщу тощо), Падеревський продовжував: “Якщо цю акцію відкласти, то ціла цивілізація може перестати існувати. Вислід цієї війни може мати свій кінець тільки у перемозі варварства по цілій Європі...”²⁹

Ось такою була відкрита польська дезінформація про український рух. Країни Антанти, в тому числі й Англія, не володіючи достовірною інформацією про ситуацію у Східній Галичині, в тій чи іншій мірі піддавалися цій приманці. Однак Ллойд Джордж, на відміну від інших членів мирної конференції, не дав себе ввести в оману. Він спростував твердження Падеревського про польський характер Східної Галичини. “У Галичині – писав Ллойд Джордж, – поляки складають не більше чверті всього населення. Решта населення – українці – відносяться до ідеї польського панування так само вороже, як поляки до російського панування”. Щодо надіслання ноти Директорії, то він запропонував послати також ноту і Польщі, щоб застерегти останню від захоплення спірних територій, в тому числі Східної Галичини³⁰.

Наступного дня Рада 10-ти знову розглядала вищезгадану проблему. Цього дня в центрі уваги була записка Ф.Фоша від 11 січня, а також пропозиції В.Вільсона про допомогу Польщі. Як і в попередніх дебатах, Велика Британія не підтримала точку зору французів. Позицію Англії на нараді обстоював міністр закордонних справ А.Бальфур. На запитання А.Бальфура про рівень небезпеки полякам з боку більшовиків, Ж.Клемансо відповів, що вони стоять віч-на-віч з більшовиками на Сході. Шеф Форін Офісу змушений був констатувати, що важливим завданням мирної конференції буде змусити поляків прийняти етнічний кордон і що це може бути зроблено лише під тиском держав Антанти³¹. Польща, на його думку, повинна була чекати на рішення мирної конференції у визначенні її кордонів. Англійський міністр запропонував також тимчасово утриматись від висилки армії Ю.Галлера на батьківщину. Президент США підтримав А.Бальфура і Ж.Клемансо змушений був погодитися з думкою союзників. У той же час він звернув увагу на прохання І.Падеревського про приїзд антантівської комісії у Польщу, для вивчення ситуації і представлення її мирній конференції. Ллойд Джордж підтримав французького прем'єр-міністра, зазначивши, що в склад комісії повинні ввійти, крім військових, ще й політики. Міністр закордонних справ Італії Соніно додав, що міжсоюзна комісія повинна змусити поляків обмежити свої військові дії виключно проти більшовиків.

У цілому ж з питання східних кордонів і вирішення польсько-української проблеми у союзників не було єдиної думки. Ллойд Джордж у своїх спогадах про роботу мирної конференції так характеризував політику Польщі: «Ніхто не приносив нам стільки неприємностей, як поляки... Охмілена молодим вином свободи, яким її спорядили союзники, Польща знову уявила себе головною господинею Центральної Європи. Принцип самовизначення не відповідав її домаганням. Вона вимагала Галичину, Україну, Литву і деякі частини Білорусі, чие населення при голосуванні категорично відмовилося б від польського панування. Право народів самим визначати свою національну приналежність було раптово відкинуто польськими національними лідерами. Вони стверджували, що ці різні національності належать полякам по праву завоювання, здійснених їх предками. Подібно до старого нормандського барона, який оголив меч, коли його попросили показати докази своїх прав на маєтки, Польща розмахувала мечем своїх войовничих королів, який вже століттями ржавів у їх гробницях»³².

Наступне засідання Ради 10-ти, яке торкалося західноукраїнської справи, відбулося 24-го січня. На ньому, згідно пропозиції англійської делегації, був затверджений представлений В.Вільсоном текст послання дер-

жавам Центральної і Східної Європи, у якому новоутвореним державам регіону в суворій формі пропонувалося утриматись від збройних конфліктів за спірні території, поки мирна конференція не прийме відповідні рішення. Рада 10-ти доручила делегату від Франції С.Пішону підготувати проект директиви для міжсоюзної комісії, яка повинна була відправитись у Варшаву. Список членів комісії був затверджений на засіданні 25-го січня. Керівництво комісією покладалося на колишнього французького посла в Петрограді Ж.Нуланса. У склад комісії ввійшли: від США – Р.Лорд, генерал Ф.Кернан; від Англії – Е.Говард, генерал А.Кортон де Віарт; від Франції – Ж.Нуланс (керівник комісії), генерал А.Ніссель; від Італії – Д.Монтань, генерал Ромей-Логен³³.

29-го січня на черговому засіданні мирної конференції Польща в особі голови її делегації Р.Дмовського спробувала “об’єктивно” обґрунтувати свої територіальні домагання. На його думку, проголошені пункти Вільсона не слід використовувати щодо Східної Галичини. Р.Дмовський брав за основу нової держави кордони Речі Посполитої від 1772 року. Тоді східні кордони Польщі, зокрема на Україні, простягалися до Дніпра. Східна Галичина була далеко від кордону, тому не може бути мови про її незалежність. Однак, у зв’язку з сучасною міжнародною ситуацією, він погоджувався здійснити певні відступи від кордону 1772 року³⁴.

Вислухавши доповідь Р.Дмовського, Рада 10-ти приступила до визначення завдань для комісії Нуланса. Після довгих дискусій, які відбувалися протягом 29-го січня і 1-го лютого 1919 р., комісії Нуланса було доручено: 1) переслати у Париж вичерпну інформацію про військове, політичне, релігійне і продовольче становище у Польщі; 2) утримувати поляків від самовільної агресії проти сусідів; 3) вивчити можливості постачання польському уряду засобів для підтримання порядку всередині країни і захисту від будь-якої зовнішньої агресії. У відповідності з рекомендаціями Ради 10-ти, комісії Нуланса необхідно було визначитися, з допомогою яких засобів можна якнайкраще реалізувати поставлені перед нею завдання³⁵. Варто також зауважити, що на засіданні Ради 10-ти була створена “комісія у польських справах”, яка займалася східногалицьким питанням. Її очолив колишній французький посол у Берліні Жюль Карбон. До складу комісії ввійшли : від Франції – генерал Ле Ронд; від Англії – Е.Кроу; від США – професор Р.Лорд; від Італії – колишній посол у Росії де ля Торетта та ін.³⁶. Протягом всього періоду свого існування вона перебувала у Парижі і безпосередньо керувала роботою комісії Бартельмі та Нуланса. Дві останні комісії постійно знаходилися у Польщі та Східній Галичині.

Отже, після розвалу Австро-Угорщини і проголошення незалежності ЗУНР, Британська імперія однією з перших надіслала сюди свої численні

місії, основним завданням яких було вивчення ситуації на місці та передачу інформації у Лондон. Протягом грудня 1918 та січня 1919 року англійські спецслужби зуміли справитися з поставленими завданнями. На основі одержаної інформації Англія виробила свою позицію стосовно ЗУНР на Паризькій мирній конференції. Вона зводилася до вирішення ряду завдань, які стояли перед зовнішньополітичною службою Великої Британії. Серед них:

- протидія планам Франції у сенсі створення на противагу Німеччині великої Польщі за рахунок її сусідів України, Білорусі та Литви;
- припинення збройного конфлікту у Східній Європі – українсько-польської війни;
- використання збройних сил ЗУНР в антибільшовицькому альянсі держав Східної Європи;
- забезпечення своїх економічних інтересів у новому регіоні, зокрема у Бориславському нафтовому басейні.

Примітки

1. *Симоненко К.* Імперіалістична політика Антанти щодо України в 1919 р. Паризька мирна конференція і антирадянські інтервенції на Україні. – К., 1962; *Сливка Ю.* Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. – К., 1973.
2. *Ярославин С.* Визвольна боротьба на ЗУЗ у 1918–1923 рр. – Філадельфія, 1956; *Стерчо П.* Україна і європейський вир 1917–1923. – Нью-Йорк, 1973; *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. – Рим, 1989.
3. *Kuthabsky W.* Die Westukraine im kampf mit Polen und dem Bolscewismwin dem Janren 1918–1923. – Berlin, 1934; *Lukasz E.* Ukrainian at the Paris Peace Conference, 1919. – Chicago, 1963; *Стахів М.* Західноукраїнський нарис історії державного будівництва, збройної боротьби та дипломатичної оборони в 1918–1923. – Скрантон, 1959; *Kark Jonh S.* British polisy toward Ukrainian statehood, 1917–1921. – Munich, 1978.
4. *Павлюк О.* Східна Галичина в Європейській політиці 1918–1919рр. / Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1993; *Кучик О.* Україна у зовнішній політиці Антанти (1917–1920 рр.) / Дис. ... канд. іст. наук. – Львів, 2001; *Литвин М.* Українсько-польська війна. – Львів, 1998; *Кучменко Е., Літкан А.* Польща і питання Східної Галичини в міжнародній політиці (1914–1921 рр). – К., 1998; Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923: Історія / Керівник автор. колективу й відп. ред. О.Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001; *Городня Н.* Політика країн Антанти і США щодо державності України в 1917–1919 рр. / Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1995.
5. *Литвин М.* Назв. праця. – С.258.
6. *Довган Ю.* Політика Великобританії в загально-українському і галицькому питанні напередодні і під час Першої світової війни // Галичина. – 2002. – №8. – С.192-193.

7. *Сирота Р.* Матеріали до історії ЗУНР у державному архіві Великої Британії // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.6: Західноукраїнська республіка: історія і традиції / НАН Україна, Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича. – Львів, 2000. – 3. – С.53.

8. *Павлюк О.* Зовнішня політика ЗУНР // Київська Старовина. – 1997. – №3, 4. – С.116; *Михальчук П.* ЗУНР і Антанта (До питання про взаємовідносини ЗУНР (ЗО УНР) з державами Антанти і США) // Наукові записки ТДПУ ім.Гнатюка. Серія історія. – 1999. – №8. – С.37.

9. *Литвин М.* Назв. праця. – С.260.

10. Там же.

10. *Сирота Р.* Назв. праця – С.51.

11. *Борицак І.* Як була організована мирова конференція 1919. // Альманах Червоної калини. – Львів, 1938. – С.112.

12. *Городня Н.* Їм потрібні були сильні союзники: українське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. // Політика і час. – 1995. – №11. – С.79.

13. *Сирота Р.* Назв. праця. – С.51.

14. *Стахів М.* Назв. праця. – С.179.

15. Там же. – С.180-181.

16. *Литвин М.* Назв. праця. – С.260.

17. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923: Історія. – С.402-403; *Литвин М.* Назв. праця. – С.260.

18. *Литвин М.* Назв. праця. – С.260.

19. Royek M.E. Polish-Ukrainian conflict for Lvov and East Galicia 1918–1923 (submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree of Master of Arts in the Faculty of Political Science, Columbia University). – P.107-108.

20. *Литвин М.* Назв. праця. – С.260.

21. Там же.

22. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923: Історія. – С.404.

23. *Омельянович-Павленко М.* Українсько-польська війна 1918–1919. – Прага, 1929. – С.38.

24. Західноукраїнська народна Республіка 1918–1923: Історія. – С.405.

25. *Литвин М., Науменко К.* Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С.165.

* Лінія розмежування польських і українських військ у Східній Галичині, за якою близько третини території ЗУНР переходило під контроль Польщі. Тут проживало близько половини галичан та містилася основна частина економічного потенціалу країни.

26. *Павлюк О.* Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920) // Історія України. – 2002. – №21-24, червень. – С.38.

27. *Ллойд Джордж*. Правда о мирных договорах. – М., 1957. – Т.1. – С.192.
28. *Гостынская В.* Политика правящих кругов Польши и антисоветские планы Антанты в 1919 году // Вопросы истории. – 1971. – №6. – С.91; *Royek M.E.* Polish-Ukrainian conflict for Lvov and East Galicia 1918–1923. – P.106.
29. Архив полковника Хауза. – М., 1944. – С.206-207.
30. *Стахів М.* Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної боротьби та дипломатичної оборони в 1918–1923. – Т.3. – С.188-189.
31. *Гостынская В.* Назв. праця. – С.92.
32. *Ллойд Джордж*. Назв. праця. – Т.1. – С.268-269.
33. *Гостынская В.* Назв. праця. – С.93; *Кучабський В.* Польська дипломатія і “східно-галицьке питання” на Паризькій мировій конференції в 1919-му році” // Дзвони – 1931. – Ч.2. – Травень. – С.121.
34. *Ллойд Джордж*. Назв. праця. – Т.1. – С.272-273
35. *Гостынская В.* Назв. праця. – С.93.
36. *Кучабський В.* Назв. праця. – С.121.

Резюме

В статтє, на основани опублікованих источникох, рассматриваеться политика Великобритани по отношению к ЗУНР в январє 1919 года.

УДК 94 (437)“18-поч.19”

Р.М.Постоловський

ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті аналізується процес формування чеського громадянського суспільства протягом ХІХ – початку ХХ ст.

Формування громадянського суспільства в Чеських землях було тривалним, досить складним, історично обумовленим процесом, з чеськими місцевими та часовими особливостями. Політичний досвід, який здобуло чеське суспільство протягом ХІХ – початку ХХ ст. у боротьбі за політичне визволення в Габсбурзькій монархії, значно підвищив шанси чехів і словаків у запровадженні і дотриманні демократичної системи правління.